

**«Ο ΕΝ ΧΡΙΣΤΩ ΕΝΑΡΕΤΟΣ ΒΙΟΣ ΤΩΝ ΧΡΙΣΤΙΑΝΩΝ
ΚΑΤΑ ΤΟΝ ΑΓΙΟ ΙΟΥΣΤΙΝΟ ΤΟΝ ΠΟΠΟΒΙΤΣ»^{(*)1}**

Σεβ. Μητροπολίτου Φιλίππων, Νεαπόλεως & Θάσου Κ. Στεφάνου

**Σεβασμιώτατοι,
Κύριε Πρόεδρε τῆς Πανελληνίου Ἐνώσεως Θεολόγων,
Κύριοι Καθηγητές, προεδρεύοντες τῆς παρούσης
Συνεδρίας,
Κύριοι Καθηγητές καὶ Κύριες Καθηγήτριες,
Λοιποὶ παριστάμενοι προσκεκλημένοι καὶ σύεδροι
τοῦ παρόντος Συνεδρίου,
Ἀγαπητοὶ πατέρες, ἀγαπητοὶ φοιτητές καὶ φοιτήτριες,**

Μέσα στὴν κοινωνία ποὺ ζοῦμε, καὶ ποὺ ὅλα τὰ δῶρα τοῦ Θεοῦ καὶ τῆς Θείας Ἀποκαλύψεως γιὰ τὴν σωτηρία τῶν ἀνθρώπων προσβάλλονται ἀπὸ τὶς δυνάμεις τῆς ἀθεΐας καὶ τῆς πολυμορφικῆς παγκοσμιότητος, ἡ προσωπικότης τοῦ ἁγίου Ἰουστίνου τοῦ Πόποβιτς² μᾶς παρουσιάζεται σὰν ἓνα συγκλονιστικὸ δῶρο τῆς χάριτος τοῦ Θεοῦ

¹ Εισήγηση στο Διεθνές Θεολογικὸ Συνέδριο με Θέμα: «ΟΡΘΟΔΟΞΗ ΘΕΟΛΟΓΙΑ ΚΑΙ ΠΑΙΔΕΙΑ – Η ΣΥΜΒΟΛΗ ΤΟΥ ΑΓΙΟΥ ΙΟΥΣΤΙΝΟΥ ΠΟΠΟΒΙΤΣ ΚΑΙ ΤΟΥ π. ΓΕΩΡΓΙΟΥ ΦΛΩΡΟΦΣΚΥ», που διοργάνωσε ἡ Πανελληνία Ἐνωση Θεολόγων, ΑΘΗΝΑ, Παρασκευὴ-Σάββατο 15 & 16 Νοεμβρίου 2019, Ξενοδοχεῖο «Τιτάνια».

² Ὁ ἅγιος Ἰουστίνος, ὁ Πόποβιτς, ὁ Μπλαγκόγιε, ὅπως ἦταν τὸ ὄνομα μὲ τὸ ὁποῖο γεννήθηκε, ἦταν τέκνο εὐσεβῶν γονέων, τοῦ ἱερέως Σπυρίδωνος καὶ τῆς πρεσβυτέρας Ἀναστασίας Πόποβιτς. Τὸ συνηθισμένο ἐπώνυμο «Πόποβιτς» ἐξ ἄλλου ὑποδηλώνει καταγωγή ἀπὸ παλαιότερη οἰκογένεια ἱερέως, ὄντας ἀντίστοιχο τοῦ ἑλληνικοῦ «Παπαδόπουλος», καὶ πράγματι ἐπτὰ γενεὲς τῶν «Πόποβιτς» εἶχαν ὡς ἐπικεφαλῆς τους ἱερεῖς. Γενέτειρα τοῦ μετέπειτα ἁγίου Ἰουστίνου ἦταν τὸ Βράνιε τῆς νότιας Σερβίας, καὶ γεννήθηκε τὴν 25^η Μαρτίου 1894 μὲ τὸ παλαιὸ ἡμερολόγιο ποὺ ἀκολουθεῖ ἀκόμη ἡ Ἐκκλησία τῆς Σερβίας, δηλαδὴ ἀνήμερα τὴν ἑορτὴ τοῦ Εὐαγγελισμοῦ τῆς Θεοτόκου, ἀπὸ ὅπου καὶ τὸ βαπτιστικὸ του ὄνομα (ἀντίστοιχο τοῦ ἑλληνικοῦ «Εὐάγγελος»). Ὁ Μπλαγκόγιε Πόποβιτς ὠλοκλήρωσε τὶς προπτυχιακὲς σπουδές του στὴν Θεολογικὴ Σχολὴ τοῦ ἁγίου Σάββα τοῦ Πανεπιστημίου τοῦ Βελιγραδίου τὸ 1914. Στὶς ἀρχὲς τοῦ 20^{οῦ} αἰῶνα ἡ Σχολὴ αὐτὴ ἦταν φημισμένη στὸν Ὁρθόδοξο Χριστιανικὸ Κόσμο γιὰ τὸν ἀσκητικὸ της προσανατολισμὸ καὶ γιὰ τὸ ὑψηλὸ ἐπίπεδο σπουδῶν ποὺ προσέφερε. Μερικοὶ γνωστοὶ καθηγητὲς τῆς ἦσαν ὁ κοσμήτορας π. Ντομεντιάν, ὁ π. Δοσίθεος (ἀργότερα ἐπίσκοπος), ὁ Ἀναστάσιος/Ἀθανάσιος Πόποβιτς καὶ ὁ σημαντικὸς ἐκκλησιαστικὸς συνθέτης Στέβαν Μοκράνιτς. Πάντως ἓνας ἄλλος καθηγητὴς στεκόταν ἐπάνω ἀπὸ τοὺς ἄλλους, ὁ τότε ἱερομόναχος Νικολάι Βελιμίροβιτς, ὁ μετέπειτα ἐπίσκοπος Ὁχρίδος. Μετὰ τὴν ἔναρξη τοῦ Α΄ Παγκοσμίου Πολέμου, τὸ φθινόπωρο τοῦ 1914, ὁ Μπλαγκόγιε ὑπηρέτησε ὡς νοσοκόμος τοῦ στρατοῦ στὴ νότια κυρίως Σερβία (στὴ Νίς καὶ ἀλλοῦ), στὴ Σκόδρα καὶ στὸ Κοσσυφοπέδιο. Τότε μολύνθηκε ἀπο τύφο καὶ ἐπέρασε περισσότερο ἀπὸ ἓνα μῆνα σὲ νοσοκομεῖο τῆς Νίς. Στὶς 8 Ἰανουαρίου 1915 ἐπέστρεψε στὰ καθήκοντά του, ἀκολουθώντας τὴν κοινὴ μοίρα τοῦ σερβικοῦ στρατοῦ καὶ συμμετέχοντα στὴν πορεία ἀπὸ τὸ Ἰπέκιο μέχρι τὴν Σκόδρα, κατὰ τὴν ὁποία δεκάδες χιλιάδες Σέρβοι στρατιῶτες ἀπέθαναν). Ἐκεῖ, τὴν πρωτοχρονιά τοῦ 1916 ἐγίνε μοναχὸς στὸν Ὁρθόδοξο Καθεδρικὸ Ναὸ καὶ

έλαβε τὸ ὄνομα τοῦ μεγάλου χριστιανοῦ φιλοσόφου καὶ μάρτυρος τοῦ Β΄ αἰῶνος ἀγίου Ἰουστίνου. Λίγο ἀργότερα, ὁ μοναχὸς Ἰουστίνος, μαζὺ μὲ ἀρκετοὺς πρῶην συμφοιτητὲς του, ἐταξείδευσε στὴν ἀγία Πετρούπολη τῆς Ῥωσίας γιὰ μιὰ μονοετῆ σπουδὴ στὴν ἐκεῖ Θεολογικὴ Σχολή, ὅπου ἀφιερώθηκε μὲ μεγαλύτερη πληρότητα στὴν Ὁρθοδοξία καὶ στὸν μοναστικὸ βίον, ἐνῶ ἔμαθε πολλὰ γιὰ τοὺς μεγάλους Ῥώσους ἀσκητὲς : τὸν Ἀντώνιο καὶ τὸν Θεοδόσιο τῶν σπηλαίων τοῦ Κιέβου, τὸν Σεραφεῖμ τοῦ Σαρῶφ, τὸν Σέργιο τοῦ Ῥάντονεζ, τὸν Ἰωάννη τῆς Κροστάνδης καὶ ἄλλους. Μετὰ τὴν ἐπιστροφή του ἀπὸ τὴν Ῥωσία, ὁ Ἰουστίνος Πόποβιτς ἐπῆγε στὴν Ἀγγλία γιὰ μεταπτυχιακὲς σπουδὲς μετὰ ἀπὸ τὴν προτροπὴ τοῦ πνευματικοῦ του πατέρα Νικολάι Βελιμίροβιτς, ὥστε νὰ ἔχη μιὰ ὀλοκληρωμένη ὀπτικὴ τῆς θεολογίας καὶ ἀπὸ τὴν πλευρὰ τοῦ Δυτικοῦ Χριστιανισμοῦ. Ἐσπούδασε πράγματι θεολογία στὸ Λονδίνο μετὰξὺ 1916 καὶ 1920, ἀλλὰ ἡ διδακτορικὴ διατριβὴ του στὴν Ὁξφόρδη ὑπὸ τὸν τίτλο «Ἡ φιλοσοφία καὶ ἡ θρησκεία τοῦ Φ.Μ. Ντοστογιέφσκι» ἀπερρίφθη ἐξ αἰτίας τῶν ἀνατρεπτικῶν ἐπικρίσεων ποὺ περιεῖχε γιὰ τὸν δυτικὸ ἀνθρωπισμὸ, τὸν ὀρθολογισμὸ, τὸν Ῥωμαιοκαθολικισμὸ καὶ τὸν ἀνθρωποκεντρισμὸ. Τὸ 1923 ὁ ἅγιος Ἰουστίνος ἔγινε ὁ ἀρχισυντάκτης τοῦ ὀρθοδόξου χριστιανικοῦ περιοδικοῦ «Ἡ Χριστιανικὴ Ζωή» καὶ σὲ αὐτὸ δημοσιεύθηκε στὴ σερβικὴ γλῶσσα ἡ ἀπορρίφθεισα διατριβὴ του «Филозофија и религија Ф. М. Достоевског». Συνέχισε μαζὺ μὲ παλαιοὺς συμφοιτητὲς του τὴν σύνταξη τοῦ περιοδικοῦ γιὰ εἴκοσι χρόνια. Τὸ 1926 ἔλαβε τελικῶς τὸν τίτλο τοῦ διδάκτορος τῆς Θεολογίας ἀπὸ τὴν Θεολογικὴ Σχολὴ τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν μὲ τίτλο τῆς διατριβῆς του « Τὸ πρόβλημα τοῦ προσώπου καὶ τῆς γνώσεως κατὰ τὸν ἅγιον Μακάριον τὸν Αἰγύπτιον. Γιὰ τὸ μάθημα τῶν «Βίων τῶν Ἁγίων» ὁ ἅγιος Ἰουστίνος ἐξεκίνησε νὰ μεταφράζη στὴ σερβικὴ γλῶσσα μιὰ σύνθεση βίων ἀγίων ἀπὸ ἐλληνικὲς, συριακὲς καὶ σλαβονικὲς πηγές, καθὼς καὶ ἀρκετὰ ἐλάσσονα ἔργα, ὅπως τοὺς λόγους τῶν ἀγίων Πατέρων τῆς Ἐκκλησίας, Ἰωάννου τοῦ Χρυσοστόμου, Μακαρίου καὶ Ἰσαὰκ τοῦ Σύρου. Συνέγραψε ἐπίσης τὴν Θεωρία τῆς Γνώσεως κατὰ τὸν ἅγιον Ἰσαὰκ. Ἀπὸ τὸ 1930 ἕως τὸ 1932, μετὰ ἀπὸ ἓνα σύντομο διάστημα διδασκαλίας στὴ Θεολογικὴ Ἀκαδημία τῶν ἀγίων Κυρίλλου καὶ Μεθοδίου στὸ Πρίζρεν, ὁ ἅγιος Ἰουστίνος ἔγινε βοηθὸς τοῦ Μητροπολίτου Μοναστηρίου Ἰωσήφ. Τότε τοῦ ἀνετέθη ἡ ἀποστολὴ νὰ ἀναδιοργανώσῃ τὴν Ἐκκλησίαν τῶν Καρπαθορώσων στὴν Τσεχοσλοβακία. Σὲ αὐτὴ τὴν περιοχὴ, στὴ σημερινὴ Σλοβακία οἱ κοινότητες τῶν Ὁρθοδόξων ποὺ εἶχαν ἀποκηρύξει τὴν Οὐνία, ἔπρεπε νὰ βοηθηθοῦν. Τὸ ἔργο του ἐκεῖ ὑπῆρξε μεγάλο καὶ γι' αὐτὸ ἐξελέγη Ἐπίσκοπος τῆς νεοσυσταθείσης Ἐπισκοπῆς Καρπαθίας, ἀξίωμα ποὺ δὲν ἀπεδέχθη λόγῳ ταπεινώσεως. Ἐπιστρέφοντας στὸ Μοναστήρι, ἡ μοίρα ἔφερε ἐκεῖ δύο γνωστούς του : τὸν Νικολάι Βελιμίροβιτς καὶ τὸν Ἰωάννη Μαξιμοβιτς, τὸν Ἐπίσκοπο Σαγκάης καὶ Σὰν Φρανσίσκο. Ὁ νεαρὸς Ἰωάννης Μαξιμοβιτς (Ῥώσος μὲ Σέρβους προγόνους) ἔγινε βοηθὸς τοῦ ἀγίου Ἰουστίνου στὴν ἐκεῖ ἐκκλησιαστικὴ σχολή, ἐνῶ ὁ Νικολάι Βελιμίροβιτς ἔγινε Μητροπολίτης Ὁχρίδος. Ὁ ἅγιος Ἰουστίνος, ὡς διδάκτωρ ἐπελέγη τὸ 1934 γιὰ τὴν θέση τοῦ καθηγητῆ τῆς Δογματικῆς στὴ Θεολογικὴ Σχολὴ τοῦ ἀγίου Σάββα τοῦ Πανεπιστημίου τοῦ Βελιγραδίου. Κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς ἐκεῖ θητείας του, τὸ 1938, ἔγινε ἓνας ἀπὸ τοὺς ἰδρυτὲς τῆς Σερβικῆς Φιλοσοφικῆς Ἐταιρίας, μαζὺ μὲ μερικοὺς ἀξιολόγους διανοουμένους τοῦ Βελιγραδίου, ὅπως ὁ Μπράνισλαβ Πετρονίγιεβιτς, ὁ Βλαντιμίρ Ντβορνίκοβιτς καὶ ἄλλοι. Στὴν θέση τοῦ καθηγητῆ στὸ Βελιγράδι παρέμεινε καὶ σὲ ὅλη τὴν διάρκειαν τοῦ Β΄ Παγκοσμίου Πολέμου. Ὡς ἄνθρωπος τῆς Ἐκκλησίας καὶ μὲ ἐκπεφρασμένες ἀπόψεις ἐναντίον τῆς ἰδεολογίας τοῦ κομμουνισμοῦ, ἐξεδιώχθη ἀπὸ τὴν θέση του στὸ Πανεπιστήμιον ἀπὸ τὸ νέο καθεστῶς τῆς Γιουγκοσλαβίας τὸ 1945. Γιὰ ὅλη σχεδὸν τὴν ὑπόλοιπὴ ζωὴ του ἐμόνασε στὴν ἱερὰ Μονὴ τοῦ Τσέλιε, κοντὰ στὸ Βάλιεβο, ὑπὸ τὴν παρακολούθησιν τῆς μουσικῆς ἀστυνομίας. Τὸ καθεστῶς περιώρισε τὶς δημόσιες ἐμφανίσεις του στὴν περιοχὴ τῆς ἱερᾶς Μονῆς. Ὁ φίλος του Ἐπίσκοπος Νικολάι Βελιμίροβιτς ἐπέζησε ἀπὸ τὸ στρατόπεδον συγκεντρώσεως στὸ Νταχάου, ἀλλὰ τὸ καθεστῶς τοῦ ἀπηγόρευσε νὰ ἐπιστρέψῃ στὴν χώρα του καὶ δὲν ἐπέστρεψε ποτέ. Ἀφοσιωμένος στὸν μοναχισμὸ μέχρι τὸ τέλος τοῦ βίου του, ὁ ἅγιος Ἰουστίνος ἔγραφε, καὶ δὲν εἶναι παράξενο ποὺ τὸ ἔργο του θεωρεῖται ὡς «μια μεγάλη συνεισφορὰ στὴν Ὁρθόδοξον Θεολογίαν», καὶ ὁ ἴδιος, ὡς «κεκρυμμένη συνείδησις τῆς Σερβικῆς Ἐκκλησίας, ἀλλὰ καὶ τῆς μαρτυρικῆς Ὁρθοδοξίας ἐν γενεῖ», σύμφωνα μὲ τὸν ἀκαδημαϊκὸ Ἰωάννη Ν. Καρμίρη. Ὁ ἅγιος Ἰουστίνος ἐκοιμήθη ἐν Κυρίῳ σὲ ἡλικίαν 85 ἐτῶν καὶ μιᾶς ἡμέρας, στίς 7 Ἀπριλίου 1979, καὶ πάλι ἀνήμερα τῆς ἑορτῆς τοῦ Εὐαγγελισμοῦ τῆς Θεοτόκου, καθὼς ἡ διαφορὰ μετὰξὺ παλαιοῦ καὶ νέου ἡμερολογίου αὐξήθηκε κατὰ μιὰ ἡμέραν τὸ 1900. Στίς 29 Ἀπριλίου 2010, ἀνεγνωρίσθη ἀπὸ τὴν Ἱερὰ Σύνοδον τῆς Σερβικῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας, ὡς ἅγιος. (https://el.wikipedia.org/wiki/Ιουστίνος_Πόποβιτς).-

στον κόσμο, και σαν ένα φαινόμενο πνευματικής αντίστασης έναντιον κάθε παραβατικής συμπεριφοράς και έμπεριστάτου άμαρτίας του άδυνάμου ανθρώπου κατά του παντοδυνάμου δημιουργού των πάντων, αγίου **Τριαδικού Θεού** μας. Τα όσα έγραψε, τα όσα είπε, τα όσα έζησαν μαζί του όλα τα πνευματικά του παιδιά, είναι και εκείνα που με ώδήγησαν στην έπιλογή του θέματός μου : **«Ο έν Χριστώ έναρέτος βίος των χριστιανών κατά τον άγιο Ίουστίνο τον Πόποβιτς»**. Έπ' αυτού, εύχαριστώ θερμά την **Πανελλήνια Ένωση Θεολόγων** για την συμπερίληψή μου στους όμιλητές του παρόντος σημαντικού **Διεθνοϋς Θεολογικού Συνεδρίου**.

Ένα από τα θεολογικά χαρακτηριστικά και βιώματα του συγχρόνου αγίου μας **Ίουστίνου** είναι το ότι εύθυγραμμίζει πλήρως την πλουσία διδασκαλία του με την διδασκαλία της αγίας **Όρθοδόξου Έκκλησίας** μας σε όλα τα θέματα, και ιδιαίτέρως στο γεγονός του έν **Χριστώ** έναρέτου βίου των πρώτων **Χριστιανών**. Μάλιστα, σε όσα μαρτυρεί ο άγιος, ως προς την σημασία των άρετων και των άκτίστων δώρων της χάριτος του αγίου **Πνεύματος** στον άγιασμό των πιστών χριστιανών, δικαιώνεται από τον άγιο άπόστολο **Πέτρο**, ο όποϊος στην **Α΄ Καθολική Έπιστολή** του, καλεϊ τους πιστούς, ως γένος έκλεκτό, ως ξεχωριστό λαό, άφοσιωμένο στον **Θεό**, ως έθνος άγιο των χριστιανών, να διαλαλούν με τα λόγια και το παράδειγμά τους τις άρετες εκείνου που τους έκάλεσε από το σκοτάδι της πλάνης και της άμαρτίας στο λαμπρό φώς³. Στην **Β΄** έπίσης **Καθολική Έπιστολή** του, τους καλεϊ να προσθέσουν στην πίστη την άρετή, και στην άρετή την γνώση του θελήματος του **Θεού**⁴.

Είναι σαφές από όλη την έργογραφία του αγίου **Ίουστίνου** ότι κύριος στόχος του άγιαστικού, ποιμαντικού και διδασκτικού του έργου, είναι ή δια της αγίας μας **Έκκλησίας** σωτηρία του ανθρώπου για την όποία ήλθε στον κόσμο ο **Υίός του Θεού, ο Ίησοϋς Χριστός**. Το νόημα της **Θείας Ένανθρωπήσεως** έπικεντρώνεται κατά τον άγιο **Ίουστίνο** στο πρόβλημα της έν **Χριστώ** άποκαταστάσεως της προσωπικότητας του

³ Α΄ Πέτρου 2, 9 : «Υμεϊς δε γένος έκλεκτόν, βασιλειον ιεράτευμα, έθνος άγιον, λαός εις περιποίησιν, όπως τας άρετας έξαγγελίητε του έκ σκότους ύμäs καλέσαντος εις το θαυμαστόν αυτού φώς». «Σεϊς είσθε όμως ή έκλεκτή γενηά, το βασιλικό ιερατείο, το άγιο έθνος, ο λαός τον όποιο έδιάλεξε ο Θεός, για να διακηρύξετε τα μεγαλεϊα εκείνου που σäs ώδήγησε από το σκοτάδι στο θαυμαστό του φώς».-

⁴ Β΄ Πέτρου 1, 5 : «Και αυτό τουτο δε σπουδήν πάσαν παρεισενέγκαντες έπιχορηγήσατε έν τή πίστει ύμών την άρετήν, έν δε τή άρετῆ την γνώσιν...». «Γι' αυτό ακριβώς να καταβάλετε κάθε προσπάθεια για να πλουτίσετε την πίστη σας με την άρετή, και με την άρετή την γνώση».-

άνθρώπου, ενός προβλήματος που λύνεται μόνον με την άπελευθέρωση του ανθρώπου από την αμαρτία, και με την έπιστροφή του στην προπρωτική άκεραιότητα της τριαδικής θεοειδείας της φύσεώς του⁵.

Ο άγιος **Ίουστίνος** θεωρεί ότι, έως την ένσάρκωση του **Θεανθρώπου**, οί λεγόμενες άρετές ήσαν ψευδαισθήσεις, μη πραγματικές, άπραγματοποίητες σκέψεις, άζωες ιδέες. Καί τέτοιες θεωρεί ότι παραμένουν, σε όλες τις μη χριστιανικές θρησκευτές, σε όλες τις μη θεανθρώπινες φιλοσοφίες, ήθικές, κοινωνιολογίες, κουλτούρες και πολιτισμούς. Ο **Θεάνθρωπος**, ο **Κύριος ήμών Ίησοϋς Χριστός** άποτελεί την πρώτη προσωποποίηση όλων τών άρετών και την τελεία επί της γής πραγμάτωσή τους. Οί άρετές, ως άκτιστες δωρεές του **Θεοϋ** και ο **Χριστός** είναι ένα. Στόν επίγειο κόσμο μας, μόνον Αύτός προσδίδει σώμα στις άρετές. Καί επειδή ο **Χριστός** είναι ολόκληρος έν τη **Έκκλησία**, και αύτή είναι τό σώμα του ένώ έκείνος είναι ή κεφαλή της, όλες οί άρετές, με τόν τρόπο αύτό, ζοϋν μόνον έν τη **Έκκλησία**. Ός έκ τούτου, τά μέλη της **Έκκλησίας**, ζώντας έντός αύτης, ζοϋν στις άγιες άρετές και κατά τό μετρο του ζήλου τους έπιτυγχάνουν με την χάρη του άγίου **Πνεύματος** την σωτηρία, την χριστοποίηση, την θέωση και την θεανθρωποποίησή τους.

Οί έντολές του **Κυρίου** στό **Εύαγγέλιό** του δέν είναι τίποτε άλλο, από ήθικά δόγματα, έντολές και άρετές, που άφ' ενός είναι πραγματοποιήσιμες, και άφ' έτέρου άπαραίτητες για την σωτηρία μας. Οί εύαγγελικές άρετές, ως άκτιστη ένέργεια του άγίου **Τριαδικού Θεοϋ** μας, είναι άγιες, θεανθρώπινες και θεοποιές δυνάμεις που χαρίζονται από τόν **Θεάνθρωπο Χριστό** και έχουν θεανθρωπίνη ισχύ, καθώς μεταμορφώνουν, θεανθρωπίζουν και θεώνουν κατά χάριν τόν χριστιανό⁶.

Ο άγιος **Ίουστίνος**, μάλιστα, επικαλεϊται τόν άγιο **Ίωάννη** τόν **Χρυσόστομο**, ο οποϊος μαρτυρεί ότι ο **Ίησοϋς Χριστός** ήλθε για να διδάξη στους ανθρώπους κάθε άρετή, τονίζοντας ότι ο κάθε άνθρωπος έχει στην ίδια του την φύση έγγενή την γνώση περι άρετής. Τίποτε δέν είναι ιδιοκτησία του παρ ά μόνον ή άρετή, και όπου και άν φθάση ο άνθρωπος την φέρει μαζί του. Τό μοναδικό του κτήμα είναι ή άρετή, ένώ όλα τά άλλα είναι ξένα. Μόνον αύτή ποθει τόν **Θεό**, είναι άκόρεστη στό καλό και δέν έχει οποιοδήποτε τέλος⁷. Ο άγιος **Ίουστίνος** θεωρεί την πίστη στόν **Θεάνθρωπο**, στόν

⁵ άγ. Ίουστίνου Πόποβιτς, «Όδός Θεογνωσίας, Κεφάλαια Άσκητικά και Γνωσιολογικά», Β' έκδοση, έκδ. Γρηγόρη, Άθήνα 1992, σ. 21.-

⁶ άγίου Ίουστίνου του Τσέλιε (Πόποβιτς), «Δογματική, Όρθόδοξη Φιλοσοφία της Αλήθειας», έκδ. Ίερά Μεγίστη Μονή Βατοπαιδίου, άγιον Όρος 2019, σσ. 743-746.-

⁷ άγίου Ίουστίνου του Τσέλιε (Πόποβιτς), «Δογματική...», ό.π., σσ. 762-763.-

Κύριο ἡμῶν **Ἰησοῦ Χριστό**, ὡς παν-αρετὴ ὄλων τῶν ἀληθινῶν χριστιανῶν. Σὲ αὐτὴν ὑποκλίνονται ὅλες οἱ ὑπόλοιπες ἀρετές⁸.

Ἰδιαίτερο βάρος δίδει στὴν προσευχητικὴ θεολογία τῆς ἁγίας μας **Ἐκκλησίας**, καὶ κατ' ἐπανάληψη περιγράφει τὶς θεανθρώπινες ἀρετές, ὡς οἰκοδομικὲς δυνάμεις, ποὺ οἰκοδομοῦν τὴν **Ἐκκλησία**, καὶ ἐν αὐτῇ, τὸν ἁγιασμό καὶ τὴν σωτηρία τῶν χριστιανῶν. Ὁ ἅγιος **Ἰουστῖνος** μαρτυρεῖ ὅτι οἱ ἅγιες ἀρετές εἶναι ἡ καρδιά ὄλων τῶν βίων τῶν **Ἀγίων**, ἐπειδὴ οἱ **Ἄγιοι** εἶναι χριστοφόροι καὶ ζοῦν ἐν **Χριστῷ**, ἀποτελοῦντες τὸ τελειότερο πρότυπο ὄλων τῶν ἀρετῶν. Ταυτοχρόνως ὁ ἅγιος **Ἰουστῖνος** σημειώνει ὅτι ἔναντι τοῦ κακοῦ τῆς ἀμαρτίας καὶ ὄλων τῶν βελῶν τοῦ πονηροῦ, οἱ ἅγιες ἀρετές ἀποτελοῦν τὴν «**πανοπλίαν τοῦ Θεοῦ**»⁹. Ὁ χριστιανός, μόνον ὠπλισμένος μὲ αὐτὴν τὴν πανοπλία, νικᾷ ὅλες τὶς ἀμαρτίες, ὅλα τὰ πάθη, ὅλους τοὺς θανάτους, ὅλες τὶς ἠγεσίες, ὅλες τὶς ἐξουσίες, ὅλες τὶς διοικήσεις τοῦ σκότους αὐτοῦ τοῦ κόσμου, ὅλα τὰ πνευματικὰ κακὰ ὑπὸ τὸν οὐρανό.

Τὸ ὑπέρτατο καθῆκον τῶν χριστιανῶν εἶναι τὸ «**ἐνδύσασθαι τὸν Κύριον Ἰησοῦν Χριστόν**»¹⁰. Ὁ χριστιανὸς ἐνδύεται τὸν **Θεάνθρωπο Ἰησοῦ Χριστό**, πρωτίστως διὰ τοῦ ἁγίου **Βαπτίσματος**. Ἐνδυόμενος ἐκεῖνον, ἐνδύεται ὅλα τὰ ἅγια μυστήρια καὶ τὶς ἅγιες ἀρετές. Χωρὶς ἐκεῖνον, ὁ χριστιανὸς εἶναι γυμνὸς καὶ ἄοπλος ἀπέναντι στὰ πάθη καὶ στοὺς δαίμονες, οἱ ὅποιοι μποροῦν νὰ τὸν ληστέψουν, νὰ νεκρώσουν ὅ,τι δήποτε ἰδικό του, τὴν ψυχὴ καὶ τὴν συνείδησή του, τὸν νοῦ καὶ τὸ σῶμα του. Κάθε μόριο τῆς γυμνῆς καὶ ἀπροστάτευτης ὑπάρξεως τοῦ πιστοῦ ἀποτελεῖ στόχο τῶν κολλασμένων ὄπλων τοῦ πονηροῦ¹¹.

Ἡ ψυχὴ κάθε ἀνθρώπου, σύμφωνα μὲ τὴν διδασκαλία τοῦ ἁγίου **Ἰουστίνου**, εἶναι τραυματισμένη. Τὸ τραῦμα αὐτὸ δὲν μποροῦν νὰ τὸ θεραπεύσουν οὔτε ὁ νόμος, οὔτε οἱ προφήτες, οὔτε οἱ λευίτες, οὔτε οἱ διδάσκαλοι, οὔδεις, ἐκτὸς ἀπὸ τὸν **Χριστό**. Ἐξ ἄλλου, ὁ ἄνθρωπος ἀπὸ μόνος του δὲν μπορεῖ νὰ θεραπεύσῃ τὸν ἑαυτό του, ἀφοῦ δὲν μπορεῖ ἀπὸ μόνος του νὰ ἔχῃ καθαρὴ, ἀκέραιη καὶ θεοειδῆ γνώση. Στὴ σφαῖρα τῆς ἀνθρωπίνης γνώσεως, ὁ **Σατανᾶς** διεκδικεῖ, καὶ ἴσως λαμβάνει ἀπὸ

⁸ ἁγίου Ἰουστίνου τοῦ Τσέλιε (Πόποβιτς), «Δογματικὴ...», ὁ.π., σ. 775.-

⁹ Ἐφεσίους 6, 13 : «Διὰ τοῦτο ἀναλάβετε τὴν πανοπλίαν τοῦ Θεοῦ, ἵνα δυνηθῆτε ἀντιστῆναι ἐν τῇ ἡμέρᾳ τῆς πονηρᾶ καὶ ἅπαντα κατεργασάμενοι στήναι». «Γι' αὐτὸ φορέστε τὴν πανοπλία τοῦ Θεοῦ, ὥστε νὰ μπορέσετε νὰ προβάλετε ἀντίσταση, ὅταν ἔλθῃ ἡ ὥρα τῆς σατανικῆς ἐπιθέσεως...».-

¹⁰ Ῥωμ. 13, 14 : «Ἄλλ' ἐνδύσασθε τὸν Κύριον Ἰησοῦν Χριστόν, καὶ τῆς σαρκὸς πρόνοιαν μὴ ποιεῖσθε εἰς ἐπιθυμίας». «Ἄλλὰ ντυθῆτε τὸν Κύριό μας Ἰησοῦ Χριστό καὶ μὴν ἀφήνετε τὸν ἀμαρτωλὸ ἑαυτό σας, νὰ σᾶς παρασύρῃ στὴν ἱκανοποίηση τῶν ἐπιθυμιῶν σας».-

¹¹ ἁγίου Ἰουστίνου τοῦ Τσέλιε (Πόποβιτς), «Δογματικὴ...», ὁ.π., σσ. 794-795.-

τις ανθρώπινες επιλογές δημιουργικό ρόλο. Για τον κατεχόμενο από το κακό άνθρωπο νοῦ, ἡ λογικότητα τῆς ἁμαρτίας εἶναι φανερή, διότι ἡ ἁμαρτία εἶναι ἡ «**λογική**» τοῦ **Σατανᾶ**, καὶ ὡς ἐκ τούτου, προϊὼν τῆς ἁμαρτωλῆς ἀνθρωπότητος. Ἡ ἁμαρτία καὶ ἡ γνώση συνδυάζονται. Γιὰ τὸ ἁμαρτωλὸ ὑποκείμενο, ὅλα τὰ ἀντικείμενά της εἶναι εὐπρόσιτα μέσα ἀπὸ τὴν κατηγορία τῆς ἁμαρτίας, διότι καὶ στὴν γνώση ἡ ἁμαρτία βασιλεύει ἀπὸ τὸν **Ἀδὰμ** ἕως τὴν ἔλευση τοῦ **Χριστοῦ**¹².

Ὁ ἅγιος **Ἰουστίνος** θεωρεῖ ὅτι τὰ μέσα τὰ ὁποῖα ἔχει ὁ χριστιανὸς γιὰ νὰ ἀμυνθῆ στὸ ἀρνητικὸ ἔργο τοῦ διαβόλου εἶναι ἡ θετικὴ ἐργασία τῶν ἀρετῶν. Ἡ ἀγάπη δίδει τὴν ἀληθινὴ ἐπίγνωση τοῦ **Θεοῦ**, καθὼς ἡ ἀγαπητικὴ δύναμη τῆς ψυχῆς εἶναι ἡ κυρία δύναμη γιὰ τὴν θεογνωσία, ὅπως γράφει ὁ ἅγιος **Ἰωάννης ὁ Θεολόγος** καὶ **Εὐαγγελιστῆς** στὴν **Α΄ Καθολικὴ Ἐπιστολὴ** του· «**ὁ μὴ ἀγαπῶν οὐκ ἔγνω τὸν Θεόν, ὅτι ὁ Θεὸς ἀγάπη ἐστίν**»¹³. Ἡ ἐπίγνωση τῆς ἀληθείας ἐξαρτᾶται ἄμεσα ἀπὸ τὴν διαμονὴ τοῦ ἀνθρώπου στὴν ἀγάπη. Γι' αὐτὸ ἡ πραγματικὴ καὶ πλήρης γνώση τῆς ἀληθείας εἶναι ἐφικτὴ μόνον μὲ τὴν κατὰ χάριν θέωση τοῦ ἀνθρώπου, δηλαδὴ μὲ τὴν ἀπόκτηση τῆς ἀγάπης ποὺ εἶναι ἡ χάρις καὶ ἡ ζωὴ τῆς **Θεότητος**. Μὲ τὴν χαρισματικὴ ἀποδοχὴ καὶ ἄσκηση τῆς ἀρετῆς τῆς ἀγάπης, ὁ ὅλος ἄνθρωπος γίνεται κατὰ χάριν «**θείας κοινωνὸς φύσεως**»¹⁴, ἄξιός τῆς ἀληθινῆς θεογνωσίας καὶ βλέπει «**ἃ ὀφθαλμὸς οὐκ εἶδε**», ἀκούει «**ἃ οὖς οὐκ ἤκουσε**» καὶ ἡ καρδιά του αἰσθάνεται «**ἃ ἐπὶ καρδίαν ἀνθρώπου οὐκ ἀνέβη**»¹⁵.

Ὁ ἅγιος ἐπικαλεῖται τὸν ἅγιο **Ἰσαὰκ** τὸν **Σύρο**, ὁ ὁποῖος σημειώνει ὅτι ἐπειδὴ τὰ πάθη εἶναι ἀρρώστια τῆς ψυχῆς, ἡ ψυχὴ θεραπεύεται ἀπὸ αὐτὰ μὲ τὴν κάθαρση. Οἱ ἀρετὲς εἶναι ἡ ὑγίεια τῆς ψυχῆς, ὅπως τὰ πάθη εἶναι ἡ ἀρρώστια της. Οἱ ἀρετὲς εἶναι τὰ φάρμακα ποὺ ἀπομακρύνουν βαθμιαῖα τὶς ἀρρώστιες ἀπὸ τὴν ψυχὴ. Ἐὰν μὲ τὶς ἀρετὲς ἡ ψυχὴ ἀνανήψῃ ἀπὸ τὰ πάθη, μπορεῖ νὰ ξαναβρῆ τὴν ὑγίεια της. Ἡ ἀπόκτηση κάθε ἀρετῆς, ὅμως, εἶναι δύσκολη, καὶ ἀποτελεῖ σταυρὸ γιὰ τὸν χριστιανό¹⁶. Ἐὰν ὁ ἄνθρωπος ἀποφασίσῃ νὰ θεραπεύσῃ τὴν ψυχὴ του, εἶναι ἀνάγκη νὰ μάθῃ νὰ

¹² ἄγ. Ἰουστίνου Πόποβιτς, «Ὁδὸς Θεογνωσίας...», ὁ.π., σ. 60.-

¹³ Α΄ Ἰω. 4, 8 : «Ὅποιος δὲν ἀγαπᾷ, δὲν ἐγνώρισε τὸν Θεόν, ἐπειδὴ ὁ Θεὸς εἶναι ἀγάπη».-

¹⁴ Β΄ Πέτρ. 1, 4 : «Δι' ὧν τὰ τίμια ἡμῖν καὶ μέγιστα ἐπαγγέλματα δεδωρήται, ἵνα διὰ τούτων γένησθε θείας κοινωνοὶ φύσεως ἀποφυγόντες τῆς ἐν κόσμῳ ἐπιθυμίας φθορᾶς». «Ἐτσι μᾶς ἐδώρισε τὶς πιὸ πολυτίμες καὶ τὶς πιὸ μεγάλες ὑποσχέσεις, μὲ τὶς ὁποῖες θὰ γίνετε μέτοχοι τῆς θείας φύσεως, καὶ θὰ ἀποφύγετε τὴν φθορὰ ποὺ προκαλοῦν οἱ κοσμικὲς ἐπιθυμίες».-

¹⁵ Α΄ Κορ. 2, 9 : «Ἄ ὀφθαλμὸς οὐκ εἶδε καὶ οὖς οὐκ ἤκουσεν καὶ ἐπὶ καρδίαν ἀνθρώπου οὐκ ἀνέβη, ἃ ἠτοίμασεν ὁ Θεὸς τοῖς ἀγαπῶσιν αὐτόν». «Αὐτὰ τὰ ὁποῖα μάτι δὲν τὰ εἶδε καὶ οὔτε τὰ ἤκουσε αὐτὶ καὶ οὔτε ποὺ τὰ ἔβαλε ὁ λογισμὸς τοῦ ἀνθρώπου, ὅσα ἐτοίμασε ὁ Θεὸς γιὰ ἐκείνους ποὺ τὸν ἀγαποῦν».-

¹⁶ ἄγ. Ἰουστίνου Πόποβιτς, «Ὁδὸς Θεογνωσίας...», ὁ.π., σ. 187.-

διακρίνη τὸ καλὸ ἀπὸ τὸ κακό, τὰ τοῦ **Θεοῦ** ἀπὸ τὰ τοῦ διαβόλου, διότι «**μείζων πάσης ἀρετῆς ἢ διάκρισις**».

Στὴ θεραπεία τοῦ ἀνθρώπου, βασικὸ στοιχεῖο, γιὰ τὸν ἅγιο **Ἰουστῖνο**, ἀποτελεῖ ἡ βαθμιαία οἰκείωση τῶν ἀρετῶν. Οἱ ἀρετὲς διαδέχονται ἢ μία τὴν ἄλλη, ἢ μία ἐξαρτᾶται ἀπὸ τὴν ἄλλη, ἢ μία γεννιέται ἀπὸ τὴν ἄλλη. Ἀνάμεσα σὲ ὅλες, πρώτη εἶναι ἡ πίστη. Μὲ τὴν ἄσκηση τῆς πίστεως ἀρχίζει ἡ θεραπεία καὶ ἡ ἀνάρρωση τῆς ψυχῆς ἀπὸ τὰ πάθη. Μόλις λαμβάνει ὑπόσταση ἡ πίστη μέσα στὸν ἄνθρωπο, ἀρχίζουν νὰ ξεριζώνονται ἀπὸ τὴν ψυχὴ τὰ πάθη¹⁷.

Ἐπάρχουν δύο στάδια κατὰ τὴν ἄσκηση τῆς πίστεως. Τὸ πρῶτο, τὸ ἀρνητικόν, ἔγκειται στὴν ἀπάρνηση τῆς ἀμαρτίας καὶ στὴν ἀπελευθέρωση ἀπὸ τὴν φυλακὴ καὶ τὴν δουλεία τῶν παθῶν τοῦ κόσμου τούτου, καὶ τὸ δεύτερο, τὸ θετικόν, στὴ σύνδεση μὲ τὸν **Θεὸ** στὴν μελέτη τοῦ **Θεοῦ**, στὴν συγκέντρωση τῶν σκέψεων στὸν **Θεὸ**, στὸ «**ἀεὶ μελετῆσαι τὸν νοῦν ἐν τοῖς λόγοις τοῦ Θεοῦ**»¹⁸. Ἐναντι ὄλων ἐκείνων ποὺ ὀμιλοῦν γενικῶς γιὰ τὴν ἐλευθερία, ὁ ἅγιος **Ἰουστῖνος** διερμηνεύει τὴν ἐλευθερία τοῦ ἀνθρώπου, ὡς ἔξοδο ἀπὸ τὰ πάθη καὶ ὡς εἴσοδο στὴν ἐν **Χριστῷ** ἀνάσταση καὶ χαρὰ τῆς ψυχῆς.

Ἡ νίκη κατὰ τῶν παθῶν προσφέρεται μόνον μὲ τὶς πράξεις τῶν ἀρετῶν. Ἡ φιλοδοξία ἀρνεῖται τὶς ἀρετὲς καὶ ἀποτελεῖ σημεῖο ἀπιστίας¹⁹. Ἡ πίστη φέρει μέσα της τὴν ἀρχὴ ὄλων τῶν ἄλλων ἀρετῶν, ἡ δὲ γλῶσσα τῆς πίστεως, εἶναι ἡ προσευχή²⁰.

Ὁ ἀσκητὴς τῆς πίστεως χειραγωγεῖται, περιφρουρεῖται καὶ ὀδηγεῖται ἀπὸ τὴν προσευχή. Εἶναι δύσκολος ἄθλος, διότι δι' αὐτῆς ὁ ἄνθρωπος διεξάγει τὸν δύσκολο ἀγῶνα νὰ ἀρνηθῆ τὸν ἑαυτό του, ποὺ εἶναι ἀναγκαῖα προϋπόθεση στὸ ἔργο τῆς σωτηρίας. Ἡ προσευχή, ὡστόσο, ὡς διαρκῆς ἐπικοινωνία μὲ τὸν **Θεὸ**, εἶναι πηγὴ σωτηρίας, διότι μὲ αὐτὴν ἀποκτᾶ κάποιος ὅλες τὶς ἄλλες ἀρετὲς. Ὁ πιὸ ἀσφαλὴς φύλακας τοῦ νοῦ, τὸν ὁποῖο πολεμοῦν διαρκῶς τερατώδεις πειρασμοί, εἶναι ἡ προσευχή, ἀφοῦ διασκορπίζει τὰ νέφη τῶν παθῶν καὶ διαυγάζει τὸν νοῦ ὀδηγῶντας στὴ σοφία τῆς διανοίας²¹.

Ἀπὸ τὴν προσευχὴ γεννιέται ἡ ἀγάπη, ὅπως ἀπὸ τὴν πίστη ἢ προσευχὴ. Οἱ ἀρετὲς εἶναι ὁμοούσιες, γι' αὐτὸ γεννιέται ἢ μία ἀπὸ τὴν ἄλλη. Ἡ ἀγάπη πρὸς τὸν **Θεὸ** καὶ τοὺς ἀνθρώπους εἶναι ἔργο τῆς προσευχῆς καὶ τῆς πίστεως. Μὲ τὴν πίστη, ὁ

¹⁷ ἄγ. Ἰουστίνου Πόποβιτς, «Ὁδὸς Θεογνωσίας...», ὁ.π., σ. 188.-

¹⁸ ἄγ. Ἰουστίνου Πόποβιτς, «Ὁδὸς Θεογνωσίας...», ὁ.π., σ. 189.-

¹⁹ ἄγ. Ἰουστίνου Πόποβιτς, «Ὁδὸς Θεογνωσίας...», ὁ.π., σ. 193.-

²⁰ ἄγ. Ἰουστίνου Πόποβιτς, «Ὁδὸς Θεογνωσίας...», ὁ.π., σσ. 192-193.-

²¹ ἄγ. Ἰουστίνου Πόποβιτς, «Ὁδὸς Θεογνωσίας...», ὁ.π., σ. 194.-

ἄνθρωπος ἀλλάζει τὸν κόσμον, ζεῖ σύμφωνα μὲ τοὺς νόμους τῆς προσευχῆς καὶ τῆς ἀγάπης. Χωρὶς προσευχὴ δὲν ὑπάρχει οἰοσδήποτε τρόπος νὰ λάβῃ κάποιος ἀπὸ τὸν **Θεὸ** τὴν ἀγάπη²².

Μὲ τὴν πίστη καὶ τὴν προσευχὴ ἀποκτᾷ ὁ χριστιανὸς τὴν γνώση τοῦ **Θεοῦ**, ἐνῶ ἡ ἀγάπη εἶναι γέννημα τῆς γνώσεως. Μὲ τὴν προσευχὴ ὁ ἄνθρωπος ἀντικαθιστᾷ τὰ πάθη, μὲ τὶς ἀρετές, τὴν κατ' ἄνθρωπον, μὲ τὴν κατὰ **Θεὸν** ζωὴ.

Ἡ ἄσκηση τῶν ἀρετῶν ἔχει δύο βαθμίδες. Τὴν κάθαρση καὶ τὸ ἄδειασμα τοῦ ἀνθρωπίνου «**εἶναι**», ἀπὸ τὰ πάθη καὶ τὸ γέμισμά του ἀπὸ ἀρετές. Ἡ ἀκαθαρσία εἶναι ἀρρώστια τῆς ψυχῆς, εἶναι παρὰ φύσιν προσθήκη στὴν ψυχὴ, καὶ δὲν εἶναι συστατικὸ μέρος τῆς ὑπάρξεώς της, διότι ὁ **Θεὸς** δὲν εἶναι δημιουργὸς τοῦ κακοῦ²³. Ἡ ἀρετὴ τῆς ἀγάπης προέρχεται ἀπὸ τὸν **Θεό**, ὁ ὁποῖος εἶναι ἀγάπη, καὶ ὅταν ὁ ἄνθρωπος ἀποκτήσῃ τὴν ἀγάπη τότε ἐνδύεται τὸν **Θεό**. Ὁ **Θεὸς** δὲν ἔχει ὄρια. Γι' αὐτὸ καὶ ἡ ἀγάπη δὲν γνωρίζει μέτρα. Αὐτὸς ποὺ ἀγαπᾷ διὰ τοῦ **Θεοῦ**, ἀγαπᾷ χωρὶς ὄρια ὅλους ἐξ ἴσου καὶ ἀδιακρίτως. Μὲ τὶς ἀρετές, ποὺ ἀποτελοῦν καρπὸ τοῦ ἁγίου **Πνεύματος**²⁴, ὁ ἄνθρωπος μπαίνει στὸν παράδεισο τῶν θείων τελειότητων. **Παράδεισος** εἶναι ἡ ἀγάπη τοῦ **Θεοῦ**, ἐνῶ γέεννα εἶναι τὸ νὰ μὴν ἔχῃς τὴν ἀγάπη τοῦ **Θεοῦ**. Ἡ ἀπόκτηση τῆς ἀγάπης σημαίνει ἀπόκτηση τῆς τελειότητος²⁵.

Ὁ χριστιανός, σύμφωνα μὲ τὶς ἅγιες ἐμπειρίες τοῦ ἁγίου **Ἰουστίνου**, σκέπτεται διὰ τῆς πίστεως. Ἡ πίστη δίδει τὴν νέα κατηγορία τῆς σκέψεως, μὲ τὴν ὁποία πραγματώνεται τὸ γνωσιολογικὸ ἔργο ἐκείνου, ὁ ὁποῖος πιστεύει. Ἡ νέα κατηγορία σκέψεως εἶναι ἡ ταπεινοφροσύνη. Στὴν ἀπέραντη πραγματικότητα τῆς πίστεως, ὁ νοῦς ταπεινώνεται μπροστὰ στὸ **Πνεῦμα** τοῦ **Θεοῦ**. Τὴν ὑπερηφάνεια ἀντικαθιστᾷ ἡ ταπείνωση καὶ τὴν ἀλαζονεῖα ἡ ταπεινοφροσύνη. Ἡ περιφρόρηση, κάθε σκέψεως μὲ τὴν ταπείνωση, ἐξασφαλίζει τὴν γνώση τῆς ἀληθείας. Ἡ ταπεινοφροσύνη, παίρνοντας δύναμη ἀπὸ τὴν προσευχὴ, προχωρεῖ ἀπὸ αὔξηση σὲ αὔξηση ποὺ δὲν ἔχει τέλος²⁶. Ἡ ταπεινοφροσύνη εἶναι ἡ αἰτία τῆς σαρκώσεως τοῦ **Υιοῦ** τοῦ **Θεοῦ**, τῆς βαθυτάτης ἐνώσεως τοῦ **Θεοῦ** μὲ τὸν ἄνθρωπο²⁷. Ἡ ταπεινοφροσύνη στολίζει τὴν ψυχὴ μὲ σωφροσύνη. Ὁ ταπεινόφρων γίνεται ἀνύπαρκτος, κατὰ κάποιο τρόπο, καὶ σμικρύνει τὸν

²² ἁγ. Ἰουστίνου Πόποβιτς, «Ὁδὸς Θεογνωσίας...», ὁ.π., σσ. 195-196.-

²³ ἁγ. Ἰουστίνου Πόποβιτς, «Ὁδὸς Θεογνωσίας...», ὁ.π., σ. 196.-

²⁴ Γαλ. 5, 22-23 : «Ὁ δὲ καρπὸς τοῦ Πνεύματός ἐστιν ἀγάπη, χαρὰ, εἰρήνη, μακροθυμία, χρηστότης, ἀγαθωσύνη, πίστις, πραότης, ἐγκράτεια». «Ἀντίθετα, ὁ καρπὸς τοῦ ἁγίου Πνεύματος εἶναι ἡ ἀγάπη, ἡ χαρὰ, ἡ εἰρήνη, ἡ μακροθυμία, ἡ καλωσύνη, ἡ ἀγαθότητα, ἡ πίστη, ἡ πραότητα, ἡ ἐγκράτεια».-

²⁵ ἁγ. Ἰουστίνου Πόποβιτς, «Ὁδὸς Θεογνωσίας...», ὁ.π., σ. 197.-

²⁶ ἁγ. Ἰουστίνου Πόποβιτς, «Ὁδὸς Θεογνωσίας...», ὁ.π., σ. 198.-

²⁷ ἁγ. Ἰουστίνου Πόποβιτς, «Ὁδὸς Θεογνωσίας...», ὁ.π., σ. 199.-

ἐαυτό του ἔναντι ὄλων τῶν συνανθρώπων, ἀλλά, ὁ Θεός, ἀκριβῶς γι' αὐτό, τὸν δοξάζει, διότι ὅπου βλαστάνει ἡ ταπείνωση, ἐκεῖ ὑπάρχει καὶ ῥέει ἡ δόξα τοῦ **Θεοῦ**²⁸.

Οἱ ἐν **Χριστῷ** ἀρετὲς διαφέρουν ἀπὸ τὶς ἀρετὲς τῶν θρησκευτῶν καὶ τῶν φιλοσοφῶν, ὄχι μόνον στὸ περιεχόμενο, ἀλλὰ καὶ στὴν μέθοδο. Οἱ εὐαγγελικὲς ἀρετὲς ἔχουν τὸ εἰδικὸ θεανθρώπινο περιεχόμενό τους, καὶ μαζὺ καὶ τὴν εἰδικὴ μέθοδό τους. Ὁ **Θεάνθρωπος** ἔδειξε καὶ ἀπέδειξε ὅτι ἡ θεανθρωπίνη μέθοδος εἶναι ἡ μόνη φυσικὴ καὶ κανονικὴ μέθοδος τῆς ζωῆς καὶ τῆς γνώσεως. Ὁ **Θεὸς Λόγος** σαρκώθηκε στὸν κόσμος γιὰ νὰ διδάξη αὐτὴν τὴν μέθοδο, δηλαδή, πῶς μποροῦν νὰ ἀποκτήσουν οἱ ἄνθρωποι τὴν αἰωνία ζωὴ σὲ αὐτὴ τὴν ἐφήμερη ζωὴ. Ἡ πίστη καὶ ἡ κλήση ὄσων πιστεύουν δὲν εἶναι παρὰ ἕνας ἀδιάλειπτος ἀγώνας γιὰ τὴν αἰωνία ζωὴ. Ὁ ὀρθόδοξος χριστιανὸς ἐκκλησιαστικοποιεῖ τὸν ἐαυτό του, ἀσκῶντας τὰ θεανθρώπινα μέσα τῆς **Ἐκκλησίας** μας, ποὺ εἶναι οἱ ἐν χάριτι ποικίλες ὀρθόδοξες ἀρετὲς καὶ τὰ ἅγια μυστήρια²⁹.

Περαιώνοντας τὴν παροῦσα εἰσήγηση, ἀξίζει ἰδιαίτερος νὰ εἰπωθοῦν καὶ νὰ καταγραφοῦν τὰ ἑξῆς:

Ὁ ἅγιος **Ἰουστῖνος** θεωρεῖ ὅτι τὰ θεανθρώπινα μέσα εἶναι οἱ θεανθρώπινες ἀσκήσεις-ἀρετὲς, ποὺ εὐρίσκονται μεταξύ τους σὲ ὀργανικὴ σχέση. Ἀποστολὴ τῆς **Ἐκκλησίας** εἶναι νὰ καταστήσῃ τὶς θεανδρικές ἀρετὲς μεθόδους ζωῆς τῶν χριστιανῶν, νὰ ὑφάνῃ μὲ αὐτὲς τὴν ψυχὴ καὶ τὴν ζωὴ τους. Σὲ αὐτὸ ἔγκειται ἡ σωτηρία τῆς ἀνθρωπίνης ψυχῆς ἀπὸ ὅλες τὶς ψυχοφθόρες ἄθεες κινήσεις καὶ ὀργανώσεις τοῦ κόσμου.

Ἀπέναντι στὸν μορφωμένο ἀθεϊσμό καὶ τὴν εὐγενικὴ ἀνθρωποφαγία τοῦ συγχρόνου πολιτισμοῦ, ἡ ὀρθόδοξη **Ἐκκλησία** ἀντιτάσσει, κατὰ τὸν ἅγιο **Ἰουστῖνο**, τὶς ἅγιες καὶ χριστοφόρες προσωπικότητες, οἱ ὁποῖες σώζουν τὶς ψυχὲς τῶν ὀρθοδόξων πιστῶν ἀπὸ τὴν ὁποιαδήποτε πολιτιστικὴ ἢ ἄλλη δυσωδία.

Οἱ θεανθρώπινες ἀρετὲς δημιουργοῦν τοὺς ἀγίους τῆς **Ὀρθοδοξίας**. Καὶ σήμερα, μόνον οἱ ὀρθόδοξες ἀσκήσεις-ἀρετὲς μποροῦν νὰ κάμουν ἅγια τὴν κάθε ψυχὴ, γεγονός ποὺ πραγματοποιεῖται μόνον μέσα στὴν **Ὀρθόδοξο Χριστιανικὴ Ἐκκλησία**. Διότι, μόνον αὐτὴ εἶναι ὁ μοναδικὸς φορέας καὶ φύλακας τοῦ τελείου καὶ παμφώτου προσώπου τοῦ **Θεανθρώπου Κυρίου** ἡμῶν **Ἰησοῦ Χριστοῦ**, ποὺ ἐνσαρκώνει τὴν θεωρητικὴ καὶ πρακτικὴ σωτηριώδη ἀλήθεια ὄλων τῶν ἀγιαστικῶν ἀρετῶν³⁰.

²⁸ ἅγ. Ἰουστίνου Πόποβιτς, «Ὁδὸς Θεογνωσίας...», ὁ.π., σ. 200.-

²⁹ ἅγ. Ἰουστίνου Πόποβιτς, «Ὁδὸς Θεογνωσίας...», ὁ.π., σσ. 268-269.-

³⁰ ἅγ. Ἰουστίνου Πόποβιτς, «Ἄνθρωπος καὶ Θεάνθρωπος, Μελετήματα Ὀρθοδόξου Θεολογίας», Γ' ἔκδ. Ἐκδόσεις «Ἀστήρ», Ἀθήναι 1974, σσ. 59-60.-

Ὁ ἅγιος Ἰουστῖνος σημειώνει ὅτι ἡ **Ὁρθοδοξία** εἶναι ἄσκηση καὶ ζωὴ καὶ διὰ τοῦτο, μόνον μὲ τὴν ἄσκηση καὶ τὴν ζωὴ κηρύττει καὶ πραγματοποιεῖ τὴν ἀποστολὴ τῆς. Ἡ πίστη καὶ ἡ ἀγάπη, ἡ ταπεινὼση καὶ ἡ ὑπομονή, ἡ πραότητα καὶ ἡ συγχώρηση, ἡ προσευχὴ καὶ ἡ νηστεία, ἡ ἐκκλησιαστικὴ καὶ ἡ λειτουργικὴ ζωὴ εἶναι τὰ κύρια μέσα τῆς **Ὁρθοδοξίας** μὲ τὰ ὁποῖα ἐπιδρᾷ ἀναγεννητικὰ ἐπάνω στοὺς ἀνθρώπους³¹.

Μὲ αὐτὰ τὰ μέσα, καὶ μὲ τὴν ἄκτιστη χάρη τοῦ **Θεοῦ**, ὁ χριστιανὸς ἀπελευθερώνεται ἀπὸ τὴν δουλεία τῆς ἁμαρτίας καὶ μεταβάλλει τὸν ἑαυτό του ἀπὸ ἁμαρτωλὸ σὲ ἀναστημένο ἀπὸ τὴν ἁμαρτία καὶ τὸν θάνατο, ἀπὸ πεπερασμένο σὲ αἰώνιο. Ἡ ἀγιότητα τῆς ὑπάρξεως εἶναι τὸ θέλημα **Θεοῦ**. Αὐτὸ θέλει ἀπὸ τοὺς χριστιανούς ὁ **Θεός**, καὶ αὐτοὶ ἐπιτελοῦν τὸ θέλημά του, μόνον, ἐὰν πράττουν αὐτὸ ποὺ εἶναι ἅγιο, αὐτὸ ποὺ ἀγιάζει καὶ φωτίζει. Αὐτὸ εἶναι δυνατὸν νὰ τὸ ἐπιτύχουν, ὡς μέλη τῆς ἁγίας **Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας τοῦ Χριστοῦ**, ἐὰν κρατοῦν πάντοτε τὸν ἑαυτό τους στὴν ἁγία διάθεση διὰ τῆς ἐν χάριτι ἀσκήσεως τῶν εὐαγγελικῶν ἀρετῶν³².

Σᾶς εὐχαριστῶ.

³¹ ἁγ. Ἰουστίνου Πόποβιτς, «Ἄνθρωπος καὶ Θεάνθρωπος...», ὁ.π., σ. 61.-

³² ἁγ. Ἰουστίνου Πόποβιτς, «Ἄνθρωπος καὶ Θεάνθρωπος...», ὁ.π., σσ. 65-66.-